

Asia: VN/30511/2023

Työ- ja elinkeinoministeriön lausuntopyyntö vientivetoista työmarkkinamallia ja sovittelujärjestelmän kehittämistä koskevista hallitusohjelmakirjauksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Näkemyksenne Suomen työmarkkinamallin kehittämisestä.

Suomessa onnistuttiin useamman neuvottelukierroksen ajan toteuttamaan työehtosopimusten neuvotteluissa vientivetoista liittokohtaista neuvottelumallia, joka on perustunut työnantajapuolen koordinaatioon. Malli on sekä kansantalouden että työllisyyden kannalta osoittanut vahvuutensa. Kilpailukyvyn näkökulmasta malli, joka perustuu avoimessa kansainvälisessä kilpailussa toimivan vientiteollisuuden avaukseen, jonka kautta muodostunutta kustannusvaikutusta ei ylitetä, johtaa kilpailukyvyn turvaamiseen, järkevään palkkakehitykseen ja kestäviin työehtoihin.

Pelkästään yksityisen sektorin työnantajapuolen koordinaatioon perustuva malli on haavoittuvainen ja altis jatkuvalle haastamiselle. Suomen työmarkkinamallia tulisi kehittää samaan suuntaan kuin Ruotsissa, jossa vientivetoisella työmarkkinamallilla on laaja hyväksyntä, ja työmarkkinajärjestöt niin yksityisellä kuin julkisellakin sektorilla ovat sitoutuneet malliin.

2. Näkemyksenne hallitusohjelmakirjauksesta, jonka mukaan: ”Laissa työriitojen sovittelusta säädetään, että palkantarkastusten yleistä linjaa ei voida ylittää valtakunnansovittelijan toimistosta tai sovittelulautakunnan toimesta annettavalla sovintoehdotuksella”.

Pienen, avoimessa markkinataloudessa toimivan kansantalouden näkökulmasta vientivetoinen työmarkkinamalli on osoittanut toimivuutensa. Ruotsissa on 1990-luvun lopulta lähtien toteutettu laajan hyväksynnän saanutta vientivetoista työmarkkinamallia, joka on johtanut hyvään kustannuskilpailukykyyn ja samaan aikaan reaaliansioiden positiiviseen kehittymiseen kaikilla sektoreilla.

Ruotsissa malli on toteutettu vientiteollisuuden liittojen solmimalla ”teollisuusopimuksella” ja muilla vastaavilla neuvottelujärjestelmää koskevilla sopimuksilla sekä sopimusten ulkopuolella

olevien liittojen sitoutumisella vientivetoiseen malliin. Koordinaatio toimii siellä sekä työnantajien että palkansaajien toimesta.

Vientivetoinen malli ei ole Ruotsissa ollut esteenä työehtojen kehittämiseksi päänavauksen kustannusvaikutuksen sisällä ja sitä kunnioittaen. Yhteinen näkemys vientivetoisuuden merkityksestä kansantaloudelle ja kaikkien sektoreiden järkevälle palkanmuodostukselle on luonut pohjaa yhdessä tapahtuvalle kehittämiseksi.

Suomessa vientivetoinen malli on toiminut yksityisen sektorin työnantajaliittojen vahvan koordinaation varassa. Ammattiliitot ovat yksi toisensa jälkeen yrittäneet murtaa neuvottelukierroksella sovitun päänavauksen. Vientivetoinen malli ei ole saavuttanut ammattiliittojen piirissä yleistä hyväksyntää, eivätkä edes päänavauksen sopijapuolina olevat ammattiliitot ole jämäkästi puolustaneet päänavausta, vaikka vientivetoisuuden välttämättömyys kansantalouden näkökulmasta ymmärrettäisiinkin. Yksipuolinen koordinaatio ja ammattiliittojen pyrkimys haastaa päänavausta on jäykistänyt neuvottelukierroksia ja kohdistanut mielenkiinnon ainoastaan kustannusvaikutuksen vahtimiseen, pois työehtojen muusta kehittämisestä, jota voi hyvin toteuttaa viennin päänavauksen kustannusvaikutuksen puitteissa.

Näissä oloissa hallitusohjelmakirjauksen mukainen lainsäädäntö varmistaisi vientivetoisen työmarkkinamallin toimivuuden ja loisi samalla edellytykset sille, että työmarkkinaosapuolet voisivat avoimesti antaa tukensa mallille ja voisivat yhdessä kehittää sitä edelleen.

Hallitusohjelmakirjauksen mukainen lainsäädäntö ei loukkaisi työmarkkinaosapuolten sopimusautonomiamia. Kirjauksen mukaisen lainsäädännön voimassa ollessa olisi edelleen mahdollista suorissa neuvotteluissa sopia muun tasoista ratkaisusta kuin vientialojen päänavauksessa olisi sovittu. Eri asia on, kuinka järkevänä sellainen sopiminen osapuolten toimesta nähtäisiin.

Myös sovittelussa olisi mahdollista tehdä sovintoehdotuksia, joiden sisältö poikkeaisi päänavauksesta, kunhan niiden kustannusvaikutus kokonaisuudessaan olisi enintään päänavauksen tasoa.

2 a). Millä tavoin vientivetoisessa mallissa voitaisiin kohdentaa palkankorotuksia sellaisille aloille tai sellaisiin tehtäviin, joissa on palkkauksen kehittämistarpeita?

Palkantarkistusten ei missään olosuhteissa pitäisi olla automaattisia ja kaikille samansuuruisia. Palkantarkistuksia olisi syytä kohdentaa palkkauksen kehittämistarpeiden mukaisesti joko paikallisesti sopimalla tai työehtosopimuksessa sovitussa puitteissa. Monissa työehtosopimuksissa on nykyään kirjauksia palkantarkistusten kohdentamisesta paikallisesti sopien tai yhdessä sovittujen pelisääntöjen mukaisesti. Tämä mahdollistaa palkantarkistusten kohdentamisen sinne, mihin niitä on järkevää ja oikeudenmukaisen palkkapolitiikan mukaisesti kohdennettava.

Palkankorotusten kohdentaminen sellaisille aloille tai sellaisiin tehtäviin, joissa on palkkauksen kehittämistarvetta, on mahdollista toteuttaa vientivetoisessa mallissa kohdentamalla kustannusvaikutuksen puitteissa suurempia korotuksia tietyille ryhmille. Se edellyttää tietenkin työehtosopimuksen sopijaosapuolten yhteistä näkemystä siitä, mikä ryhmä toimialan sisällä mahdollisesti olisi kohdentamisen tarpeessa ja miten kohdentaminen toteutetaan kustannusvaikutuksen puitteissa.

Puhuttaessa valtakunnallisilla työehtosopimuksilla sovittavista palkantarkistuksista on pidettävä mielessä, että mahdollista työvoimapulaa ei korjata työehtosopimuksella sovittavilla palkantarkistuksilla. Varsinkaan tilanteessa, jossa työvoimapula kohtaa kaikkia toimialoja Suomen demografisen kehityksen seurauksena. Yksittäisen työntekijän voi ostaa markkinoilta kilpailukykyisellä palkkatarjouksella, mutta työehtosopimuksella ei korjata toimialan vetovoimaa.

3. Millaisessa menettelyssä työmarkkinaosapuolten yhteistä hyväksyntää nauttiva työmarkkinamalli olisi mahdollista valmistella?

Uutta työmarkkinamallia on yritetty rakentaa eri kokoonpanoilla muutamia kertoja. Yritykset ovat kaatuneet joko alkuperäisen toimeksiannon mahdottomuuteen tai joidenkin osapuolten noustua pois pöydästä.

Marraskuun lopulla 2023 alkanut prosessi osoitti, että samaan pöytään kokoontuneet 13 ammattiliittoa ja 6 työnantajaliittoa pystyivät keskustelemaan yleisellä tasolla rakentavasti työmarkkinamalliin liittyvistä elementeistä. Keskusteluissa ei päästy konkretiaan, eikä siten päästy aloittamaan varsinaista valmistelua. 13.12.2023 palkansaajapuoli ilmoitti, että näissä olosuhteissa ei voida jatkaa edes keskusteluita. Olosuhteilla tietyt palkansaajaliitot viittasivat hallitusohjelmakirjauksiin ja omiin vaikuttamispyrkimyksiinsä niiden osalta.

Näissä olosuhteissa näyttää siltä, ettei näköpiirissä ole sellaista menettelyä, jolla yhteistä hyväksyntää nauttivaa työmarkkinamallia olisi mahdollista valmistella.

4. Onko työriitojen sovittelusta annettuun lakiin perustuvaa vapaaehtoista sovittelua tarpeellista kehittää? Voidaanko lakisääteisen sovittelujärjestelmän rinnalla kehittää liittojen keskinäistä sovittelujärjestelmää esimerkiksi työehtosopimusten rajariitojen ratkaisemiseksi (keskusjärjestöjen välinen/sisäinen konsiliaatio, vrt. vastaava menettely Ruotsissa)?

Juuri uudistetun työriitojen sovittelusta annetun lain osalta ei ole tiedossa uusia kehittämistarpeita.

Keskusjärjestöillä ei voi olla roolia työehtosopimusten neuvotteluihin liittyvässä sovittelussa.

Mahdollinen työehtosopimusosapuolien keskinäinen sovittelujärjestelmä on osapuolten välinen asia. Tällä hetkellä sellaista kehityssuuntaa ei ole nähtävissä.

5. Näkemyksenne työriitojen sovitteluinstituutioon kuuluvien toimijoiden (valtakunnansovittelija, sivutoimiset sovittelijat, sovittelulautakunta) merkityksestä ja roolista neuvotteluratkaisuun pääsemisessä ja työrauhan ylläpitämisessä. Kuinka lakisääteinen vientimalli vaikuttaisi sovitteluinstituution rooliin työmarkkinoiden toimivuuden edistämisessä ja työriitojen sovittelussa?

Nykyisen työriitojen sovitteluinstituution, johon kuuluu valtakunnansovittelija ja sivutoimiset sovittelijat, rooli on ollut merkittävä työriitojen sovittelussa. Kuten vastauksessa kysymykseen 2 on todettu, ovat ammattiliitot yksi toisensa jälkeen pyrkineet murtamaan vientialojen päänavauksesta muodostuneen kustannusvaikutuksen. Työrauhan ylläpitäminen on tämän johdosta ollut viime neuvottelukierroksilla haasteellista. Sovitteluinstituutio on onnistunut tässäkin haastavassa tilanteessa puolustamaan yleistä linjaa ja siten osaltaan turvannut kansantalouden kannalta järkevää kehitystä.

Lakisääteinen vientimalli vahvistaisi sovitteluinstituution roolia päänavauksen puolustajana ja siten ehkäisisi ennakoita neuvottelukierroksiin liittyviä työrauhahäiriöitä. Varmuus siitä, että sovitteluinstituutio puolustaa päänavauksia tukisi myös päänavauksia sopivien liittojen pääsemistä neuvottelutulokseen, kun päänavauksia sopivan ammattiliiton ei tarvitse pelätä päänavauksen jäämistä jalkoihin myöhemmin neuvoteltavien työehtosopimusten mahdollisissa sovitteluissa.

Sovitteluinstituution rooli olisi lakisääteisen vientimallin voimassa ollessa erittäin merkittävä työriitojen sovittelussa. Työriitojen luonne muuttuisi toivottavasti pois pelkästä kustannusvaikutuksen haastamisesta, jolloin sovittelijoilta vaaditaan uutta luovuutta löytää ratkaisuja käsillä oleviin riitoihin.

6. Tulisiko sovittelun tueksi ja työmarkkinajärjestöjen yhteisen tilannekuvan muodostamiseksi edistää toimenpiteitä, joilla tuotetaan objektiivista tietoa työmarkkinoista, makrotaloudellisesta kehityksestä ja toimialakohtaisista olosuhteista? Jos kyllä, mitä nämä toimenpiteet voisivat olla?

Talouden tilannekuvasta on nykyisin saatavilla riittävästi informaatiota. Talousdataa tuottavia tutkimuslaitoksia tai instituutioita on useita ja monet niistä tuottavat objektiivista tietoa. Ulkopuolisten talousdataa tuottavien tahojen lisäksi monilla työmarkkinajärjestöillä on omaa tiedontuotantoa yleisestä taloustilanteesta ja erityisesti oman toimialan tilanteesta.

Tarjolla olevaa tietoa hyödynnetään aktiivisesti ja sitä käsitellään myös yhdessä sopijakumppaneiden kanssa. Esimerkiksi vientiteollisuuden työnantajat ja ammattiliitot pitävät neuvottelukierroksen

aluksi yhteisen talousseminaarin, jossa Suomen Pankin asiantuntijoiden esitysten pohjalta tarkastellaan talouden tilannetta. Vaikka talouden näkymiä tarkastellaan yhdessä ja yhdellä kerralla saadun informaation pohjalta, ovat tulkinnat aineistosta harvoin täysin yhteneviä.

Tilanteessa, jossa talouden tilannekuvasta on paljon informaatiota tarjolla, ei ole tarvetta uusille taloutta tarkasteleville instansseille. Mahdolliset yhteiset seminaarit tai muut tilaisuudet, jossa neuvotteluosapuolet tarkastelevat yhdessä taloustilannetta on suositeltava toimintamalli.

7. Muut mahdolliset kommentit.

Hallitusohjelmakirjausten mukainen lainvalmistelu on syytä aloittaa viivytyksettä, että muutokset olisivat voimassa ja tukemassa vientivetoista mallia ensi syksynä alkavan neuvottelukierroksen aikana.

Ruohoniemi Jarkko
Teknologiateollisuuden työnantajat ry